

تورک پوردی

تورک اوماقلى مرکز هیتى طرفندره نشر اولنور .

جلد ۴

نموز ۱۹۲۶

نومرو ۱۹

روسیه ده کی تورک جمهوریتلری

اسکی روسیه ایمپراطورلنی شیمدی « سوویتیک سوسیالیست جمهوریتلر اتحادی » نه چهویرلمشدر، که بو صوکنجی آدک روسجه سی (س. س. س. ر) شکلنده اختصار ایدیلهرک استعمال اولونور . الیوم (س. س. س. ر) اتحادینی اساساً آلتی دولت تشکیل ایدر، که شونلردن عبارتدر :

(۱) اوقراینا جمهوریتی ، (۲) روسیه سوسیالیست ، فهداراتیف ، سوویتیک جمهوریتی (ر. س. ف. س. ر) ، (۳) بهلوروسیا جمهوریتی ، (۴) ماورای قافقاسیا اتحادی (آذربایجان ، ارمنستان و کورجوستان اتحادی) ، (۵) اوزبکستان جمهوریتی ، (۶) تورکمنستان جمهوریتی . (ر. س. ف. س. ر) عنواتی طاشیان جمهوریت یتمش بش اصل روس ولایتندن ، ۱۱ - ۱۲ دانه « مختاریتلی جمهوریتلر » دن و ۱۰ دانه « مختاریتلی اولکلر » دن تشکیل ایتمشدر . کورولویور، که (س. س. س. ر) اتحادینه بلاواسطه داخل اولان اوچ تورک جمهوریتی وارددر . (۱) آذربایجان ، (۲) اوزبکستان ، (۳) تورکمنستان . بز ایلک اول بونلردن ، صوکراده (ر. س. ف. ر) داخل اولان تورک جمهوریتی واولکلرندن بحث ایدم جکزر .

I

آذربایجان جمهوریتی

۱۹۱۷-۱۹۱۸ سنه لرنده روسیه ده وقوعه کلن قارغاشالقلر بویورده مرکزدن قاچه حرکتلری تسریع ایتمشدی . بو آنارشوی کونلرنده قافقاسیاده بر ماورای قافقاس اتحادی وجوده کلشیدی ، که بو اتحاد ، ماوری قافقاسک اوچ قومی : آذری تورکلر ، کورجولر و ارمنیلر کیرمشلردی . بونلرک مشترک بر « مجلسی » (سیمی) بیله واردی . ۱۹۱۸ سنه سی مایس صوکلرینه دوغری بو « اتحاد »

بوزولمش : مایسک ۲۶ سنده کورجولر « ماورای قافقاس » دن آریلاراق مستقل بر جمهوریت اعلان قیلدیقلری کبی ، آذری تورکلرده مایسک ۲۸ نده « آذربایجان » نامیله آری ، مستقل بر جمهوریت اعلان ایلهدیلر . معلومدر، که صوک زمانلرده « آذربایجان » اسمی یالکیز ایرانک شمال قسمنه اطلاق اولونوردی . تروفسور بارتولد (آراقس) نهرینک شمالنده واقع تورک اولکه لرینه تاریخده هیچ بر زمان « آذربایجان » اسمی اطلاق اولونمادیغنی ، بو اولکه لریک تاریخی آدی (آران) اولدیغنی ایلری سورویورسده ، بو کونکی آذربایجان جمهوریتیه ایران آذربایجانی اهالیسنک بری برینه پک زیاده بکزه دیکنی صاقلامیور [*] .

یکی جمهوریت « آذربایجان » اسمی ویرن تورک منورلری ده ذاتاً باشلیجه شو اتنوگرافی اساسی کوز اوکنده طوتمشیر و آذری تورکلرک یاشادینی اولکه طبیعی « آذربایجان » اولور فکری ایلهری سورمشلردر . بو کون یکی معنایی افاده ایدن « آذربایجان » اسمی بین الملل سیاست قاموسنه کیردیکی کبی ، غربک سیاسی ادبیاتنده قبول اولومش ، آوروپاده مطبوع خریطه لرده ده اوپله قید ایدیش و بو یوردک یکی آمرلری طرفندن ده رد و جرح ایدیللمشدر .

شویله ، که : (س . س . س . ر) اتحادینه داخل اولمازدن مقدم « آذربایجان جمهوریتی » آدینی طاشیدان بو اولکه بو کون ده عینی اسمی طاشیمقدردر ، یالکیز طرز اداره ، بایراق و ساثره ده کیشمشدر .

مساحه سطحیسی رقمشوری . بو کونکی آذربایجان جمهوریتنک مساحه سطحیسی ۹۲،۱۶ بیگ کیلو متره مربعندن عبارتدر ، که همان همان بو کونکی ماجارستانک مساحه سطحیسنه (۹۲ بیگ کیلو متره مربعی) معادل اولوب ، نهستونیا جمهوریتی مساحه سطحیسنک (۴۳ بیگ کیلو متره مربعی) ایکی مثلندن فضلهدر . او ، قافقاسک جنوب شرقی قسمنده واقع اولوب ، بوتون قافقاسک ۱/۲ یی و ماورای قافقاسک ۲/۳ یی احتوا ایدر . بورقار مینیموم آذربایجان عائد

[*] « خزر ده کیزی جوار ی اولکه لرینک مسلمان دنیاسی تاریخنده کی موقی »

اسمنده کی روسجه اثری ، باکو ۱۹۲۴ سنه ، صحیفه ۵۷ .

اولوب ، بعضى اختلافلى ساحه لر بوكا داخل دكلدرلر .

آذربايجانك شرقنده خزر ده كيزى واقعدر، كه بو ده كيزده آذربايجانه عايد برقاج آماهلرده موجوددر . آذربايجانك قومشولرى : شمالده داغستان جمهوريتى ، غربده كورجويستان وارمنستان جمهوريتارى ، جنوب غربيده ارمنستان وجنوبده ايران آذربايجانيدير .

طوپراغ و صو- آذربايجانك طوپوگرافيك تشكىلى بك متنوعدر . اوراده سطح بخردن آشاغى نقطه لر ، كنيش اووالر (آررانلر) بولوندينى كچي يوكسهك تپه لر ، ابدى قارلر ايله اورتولهن طاغ تپه لر ده موجوددر وبوندن اوتورى مملكتك طوپراغى ده بك متنوعدر . آذربايجانك ايرماقلىرى صولرىنى طاغ تپه لر نده كى قارلردن آلورلر وبوندن دولايى اونلر ك درينلر و صيفلى ياغمورلر ك ياغوب ياغماماسنه مربوط قالماز . آذربايجان ايرماقلىرى همان عموماً صولامه ايشنه خدمت ايدرلر . صولر آريق (قانال) لر واسطه سيله اطرافه چكيله رك اونلرله تارلالر ، باغ وباغچه لر وزه رزه وات باغچه لر صولانير . بو ساحه ده اك مهم رولى (كور) ايرماغى اوينار . كوللره فقير اولان بو مملكت باطالق و بونار (بولاق) لره بك زنكىندر .

هوا ، نباتات و حيوانات- مملكتك ، طوپوگرافيك قورولوشنك تنوعندن اوتورى هواسى ده بك متنوعدر . اووا وستپ قسملرنده ياز اوزون ، صيچاق وقورو ، قيش معتدل وهمان قارسز اولور . هوانك صيچاقلغندن ، طوزلو باطالقلىر ك و دورغون صولر ك بوللغندن اوتورى بورانك هواسى صحته بك مضردر . اورالرده مختلف خسته لقلر وبالخاصه صيتمه (مالاريا) ا كسيك دكلدر . مملكتك غربى وجنوب غربى قسمنك هواسى سرتلك وقورولقله ممتازدر . يازين بك زياده صيچاق ، قيش بك اوزون قورو صوئوق اولور .

خزر ده كيزى جوارى هواسنك صيچاقلنى ايله ممتازدر . يازين خيلى صيچاق اولور ، قيشينده صوئوق اولماز . بوراده بوتون سنه امتدادنده وسطى ۱۲ قارلى كون اولور . طاغلق محللك هواسى صوئوقدر .

آذربایجانک نباتاتی ده پک متنوعدر. یوکسهک طاع یاماجلرنده آغاج و آشلق حبوبات بولونماز، بوراده آنجاق بیک بر چشید چیچک و بوی بر مترهیه قادار توکسه لن اوتلر نشوونما بولور. بوراده نباتات حزیراندن آغستوس نهایته قادار طایانیر، که شو وقت اوراده ایلک قار یاغار. بوندن دولایی بورالری کوجبه لک حیوان اوتلاغنی تشکیل ایدر. بوساحه دن آشغیده اورمانلق باشلار. بوراده چام، کولکن، آقچه آغاج، آردیج آغاجی، قواق آغاجی و سائر وارسه ده هیدسندن فضله میشه بولونور. ینیر ونه کنیکده قوللانیلیر نباتاتدن ایسه بوراده آرپا، چاودار، پاتاس، کنویر و کتان یتیشیر. طاع اتکلرنده ایسه بوغدای، داری، اوزوم و میوه دار آغاجلر یتیشدیریلدیکی کبی پاموقده یتیشدیریله بیلیر. سته پ ساحه سنده ایسه صیجاقلق و قوراقلق یوزندن نباتات پک نقصاندر. آذربایجانک اک جنوب قسمی اولان (طالش) اولکهنده رطوبتک بولغنی یوزندن جنوبی اقلیملره مخصوص مختلف اوتلر و ابدی یشیل آغاجلر پک بولدر. بوساحه نک اورمانلرنده دائما یشیل میشه، کولکن، قارا آغاج و سائر غالبدر.

حیواناته کلنجه آذربایجانده انواع تورلو یرتیجی حیوانلر و قوشلر واردر. بویوک و کوچوک قافقاس صیرا طاغلرنده بورالره خاص یابانی کچیلر بولونور. بویوک قافقاسک کچیلرند و اووالرده آهولره، یابان صیغیرلرینه، آیلره، واشاقلره، یابان طوموزینه، چاقلاره، قوردلره، تلکیلره و طاوشانلره تصادف ایدیلیر. قوشلردن ایسه شونلره راست کلیرسکنز: طاع طاووقلری، قومریلر، قارتاللر، بالیقجیللر، کوکرچینلر، صیغیرجق قوشلری، قیرلانغیجلر، چاییر قوشلری، فلوریه قوشلری، آغاج قاقانلر، قوزغونلر، صاقساغانلر، قارا طاووقلر، چایلاقلر، آق بابالر، بایقوشلر، ککلیکلر، سوکلونلر و سائر. آراقس ایرماغی وادیسده و (طالش) ده آشغیده کی حیوانلرده راست کلیرسکنز: اورکوجلی یابان اوکوزی، پارسلر، قاپلانلر، صیرتلانلر، له ئوپاردلر، بویوک کیرپیلر (porcupine لر) و کپکلر. حشراتلر ایچندن بالخاصه اووالر و سته پلرده بولونان

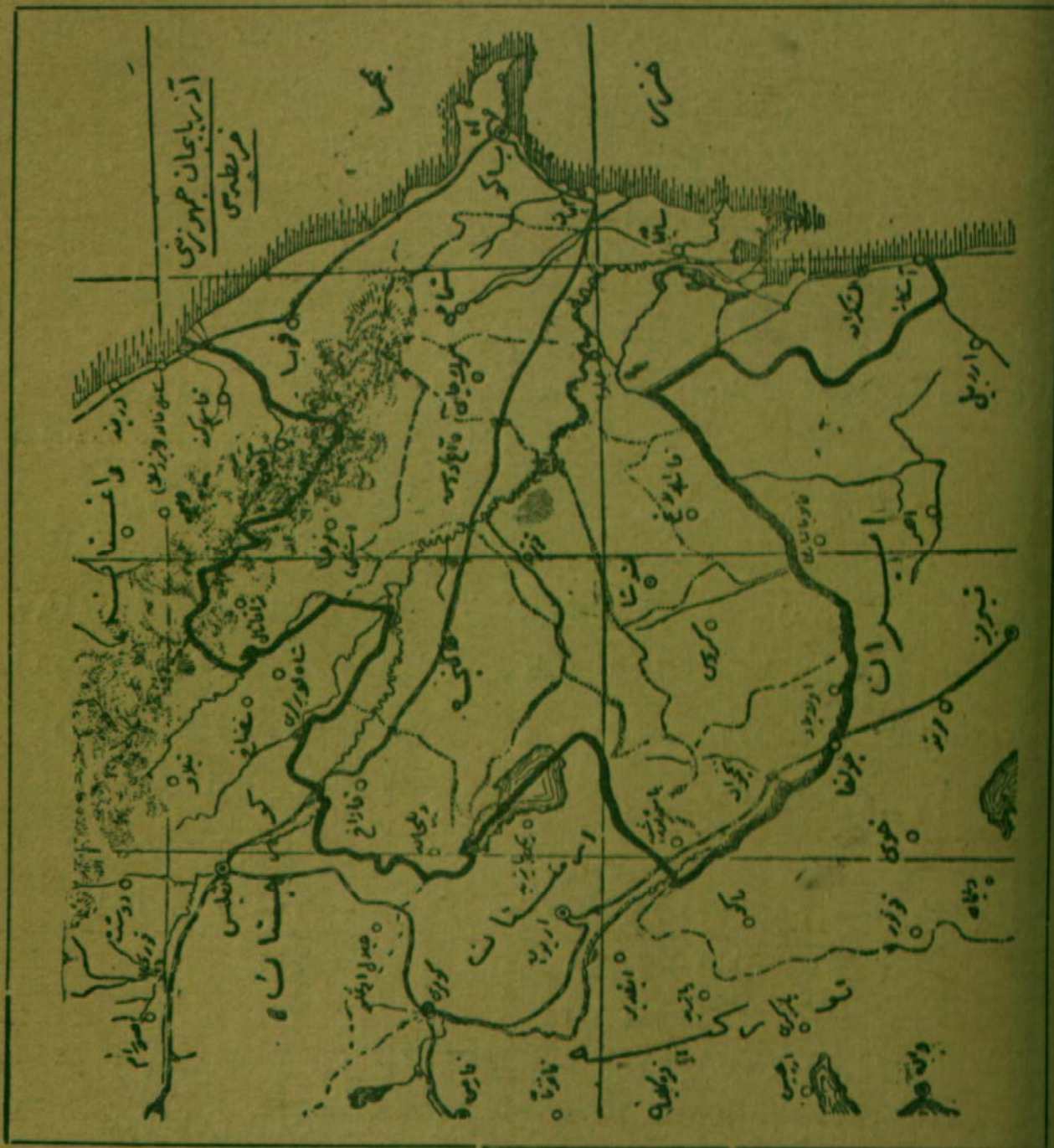
آیریجه بر نوع قاتی بوجکلر (قو کغوزلر) ، عقربلر ، متنوع زهرلی اورومچکلر (بوکه ، رتیلا و سائر) ذکره شایاندر . زهرلی سیلانلرک انواعی موجود اولدیغی کبی . قابلو مبغهلر ، کرتسکلر و سائرده هر طرفده کوزه چارپار . خزر ده کیزی و کورنهرینک آشاغی مجراسی ، بالغنک بولغنی ایله مشهوردر . هله (یا کونک) خاویاری بوتون جهانجه طانیلمشدر .

اهالی و نفوس عردی .- ۱۹۱۷ سنه سنده انتشار ایدن قاققاس سالنامه سنده کی و ۱۹۲۰ سنه سنده چیقان آذربایجان جمهوریتک آدرهس سالنامه سنده کی معلوماته نظرآ آذربایجان جمهوریتک نفوسی ۲۸۶۱۸۶۲ کشیدن عبارتدر . بونلر قومیت اعتباریله بویله انقسام ایدرلر :

۱۹۵۲۲۵۰	مسلمان قوملر
۲۸.۲	٪
۶۲۲۱۱۶	ارمنیلر
۲۱.۷	٪
۱۴۷۹۴	کوردجولر
۰.۵۴	٪
۲۱۴۹۳۰	روسلر و او قرائنلیر
۷.۵	٪
۲۷۰۰۰	یهودیالر
۰.۹۷	٪
۳۰۸۸۲	سائر ملتلر
۱.۰۹	٪
۳۴۲۳۴۹	موقت یاشایانلر
۱۱.۹	٪
۳۳.۵	بر مربع کیلومترده دوشهر
۲۸۶۱۸۶۲	جموعی

مسلمان قوملرک ۱۶۹۶۰۰۰ ی تورکلر ، ۷۰ بیکی قاتلر ، ۵۰ بیکی آوارلر ، ۵۰ بیکی طالشلر ، ۵۰ بیکی کوردلر ، ۲۰ بیکی کوردلر ، ۱۶ بیکی قاداری

مختلف اوراق لاز قومانلر . آذربایجان تورکلری اولجه کوچیه بر قوم صفتیه
بو یوردک اوتلاق وچایرله زنکین اولان درهک و اووالق قسمی اشغال ایتشلر
و بو کونده اورالرده یاشامقده درلر . شمال غربی طرفده ایسه اونلر قاتلر ولاز

قومانلری ایله ، جنوب غربیده ایسه ارمنیلر و کوردلر ایله و یوردک اک جنوبی

نقطه سندن طالشلر ایله مختلط اولاراق یاشارلر . تورکلر همان بوتون آذربایجان شهرلرنده اکثریت تشکیل ایدیورلر . تاتلر قافقاس طاعلرینک شمال شرقی قانادینک جنوبی قسمنی اشغال ایدیورلر ، اونلردن دها شمالده لاز قوملری (کورلر ، آوارلر و سائر) یاشایورلر . طالشلر ایسه آذربایجانک اک جنوب نقطه سنده طاعلق (طالش) اولکه سنده سا کندرلر . کوردلر ایسه ارمنیارک قومشولغنده جنوب غربی آذربایجانک طاعلق قسمنی اشغال ایتشلردر . ارمنیلرک اک بویوک کتله سی جنوب غربی آذربایجانک طاعلق قسمنده تورکلر و کوردلرله یان یانه اوطورویورلر . بوندن ماعدا مرکزی آذربایجانده ده تک توك ارمنی قولونیلرینه تصادف ایدیور (شیخی ، کویوک چای ، آغداش و ونوخا سانجاقلرنده) . روسلر و اوقراینلیر شهرلرده یاشایورلر . صوکنجیلرک اک چوق بولوندی ییر (موغان) در . آذربایجانده شو صوکنجی قوملرک آنجاق یوزده ۷,۵ اولدیغنی یوقاریده کی جدولده کوردک .

آذربایجان اهالیسینک اک بویوک قسمی کویولوردر . شهرلر و قصبه لری چیقاردیقندن صوکرآ بوتون آذربایجانده ۳۸۰۰ مسکون محل واردر . بونلرده ۲۱۹۲ بیک کیشی یاشار، که بوتون آذربایجان نفوسنک یوزده ۷۶,۸ نی تشکیل ایدر . فی الواقع مسکون محللرک بویوککی پک متنوع اولمقله برابر، بو حسابه کوره ، هر بر مسکون محله ۵۷۷ کیشی دوشهر . آذربایجانده اهالیسی ۲۰۰ بیکدن فضله اولان نقطه یالکز باکو شهریدر ، که آذربایجان جمهوریتنک مرکزی ده بو شهردر .

اهالیسی ۴۰-۶۰ بیک اولان نقطه لر اوچدر (کنجه ، نوخا و شوشا) .

» ۲۰-۴۰ » » » ایکیدر (قوبا ، شیخی) .

» ۵-۲۰ » » » اون ایکیدر .

آذربایجان قادینلره نسبةً ارککلری فضله اولان مملکتلر جمله سندنر . آذربایجانده اسلامک ایکی مذهبی حکمفرمادر : شیعیلک ، سنیک . شیعیلر اکثریتی تشکیل ایتمکله برابر بوراده مذهب اختلافی یوزندن خصومت همان

مذهبی و قومی
حکومت یوزندن

هیچ یوق کیدر . بوندن ماعداینه اوراق توفه کی مذهب لر بولونیورسده اهمیت
حائز دکدر لر .

اقتصادی وضعیت - آذربایجان ، دنیانک اک زنگین اولک لرندن بریدر .
مملکتک هواسی ، صوبی و طویراخی پاموق ، پانجار ، خروع (ricin) کبی
ته کنیک اوتلر یتشدیرمه یه پک مساعد ایسه ده ، اهالی ، مدنی سویه سنک اقتضاسی
اولاراق ، آشلق حبوباتی اکمه پک فضلہ اهمیت ویریور (بوغدا ی ، آریا ،
پرنج و داری کبی) . حربدن اولکی (۱۹۱۰ - ۱۹۱۴ سنه لرینک) معلوماتنه کوره ،
آذربایجانده ۹۷۱ بیک دیسه تینا [۱] طویراغه (بوتون قابل زرع اولان طویراغک
یوزده ۵۵۰۵۵ دیمکدر) اکین اکیلمشدر . بر دیسه تینا اکیندن وسطی
اولاراق شو کبی محصول آلمشدی : بوغدا ی - ۵۵ پود [۲] ، آریا ۶۰ -
پود ، پرنج - ۹۰ پود ، داری - ۷۰ پود ، مصر - ۹۵ پود ، سائر حبوبات -
۷۰ پود . پاموخیلق مملکتده اکینجیلکدن صوکر اکینجی موقعی طوتار .
بونکله قارا باغ ، شیروان ، ناخچیوان اطرافنده اشتغال ایدر لر . ۱۹۱۲ - ۱۹۱۴
سنه لرنده ۹۴۵۰۰ دیسه تینا پاموق اکیلمشدر . زهرزه و آتچیلق ، بوستانچیلق ،
اوتچیلق ، اوزوجیلک ، میوه جیلک ، توتونچیلک ایله ده اپی مهم مقیاسده اشتغال
ایدلمکده در . حیوان بهسله ییش ایچنده اک مهم موقعی قوبونچیلق طوتیور .
ایکجیلکله باشلیجه شیروان ، شکی ، کسجه ، قارا باغ ، زاقاتال و ناخچیوان
اطرافنده اشتغال اتمکده در لر . آریچیلق و قوشچیلق کویولورک ایکنجی درجه ده کی
مشغله لری اولدینی کبی ، اهالی ، میان کوکی ، قرمز بوجکی طویلامقلده مشغول
اولور . حربدن اول سنوی ۷۵۰ بیک پود میان کوکی و ۵۰۰ پود قار قرمز
بوجکی طویلا نیوردی . کیره میتجیلک ، قوبونچیلق ده بو مملکتده اپی ایله ریله مش ،
بالیقچیلق ، اورمان ایشلری ده پک مهم موقع طوتیور .

معلوم اولدینی وجهله آذربایجانک اصل زنگینلکی پترولی ایله در . بو کونده

[۱] بر روس دیسه تیناسی ۱۰۰۹۲ هکتاردر .

[۲] بر روس پودی ۱۶،۳۸ کیلو غرامه معادلدر .

ایستاتیس
پترو

آذربایجانک پترول اوجاقلری با کو جوارنده کی (آپشرون) یاریم آطه سنده بولونیور . آذربایجانده ۱۹۰۷ - ۱۹۱۶ سنه لرنده سنوی تقریباً ۴۷۰ میلیون بود (یا خود ۷۶۹۸.۶ میلیون کیلوگرام) پترول استحصال ایدلمشدر ، که بوتون دنیا پترول استحصالنک یوزده ۱۵ فی تشکیل ایدر . پترول استحصال ایدمن مملکتلر صیراسنده آمریکا جاهیر متحده سندن صوکرآ آذربایجان لیکنجی موقعی طوتار . ۱۹۱۲ - ۱۹۱۴ سنه لرنده پترولک بودی وسطی اولارق ۳۵ کاپک اولدیغنی نظر اعتباره آلورساق ، پترول استحصالی سنوی ۱۵۷.۵ میلیون روبله (یعنی شو مقدار بو کونکی تورک لیراسی) غیر صافی واردات ویرمشدر . لاکین بو وارداتک تمامیه مملکت ایچنده قالدیغنی ظن ایتک جائز اولماز . چونکه پترول شرکتلری حصه دارلرینک اکثری اوروپالیر اولدیغندن ، بو وارداتک اک بویوک قسمی غربی آوروپایه آقوب کیدیوردی . نته کیم آذربایجان پترولی ایکی قول اولارق ایکی ده کیزه (خزر ده کیزی وقارا ده کیز) آقاردی : با کو پترولی خزر دیزی طریقله روسیه ، اوقرانیایه ، اورتا آسیایه ، ایرانه ، قارا ده کیز طریقله ده تورکیه ، مصره و غربی آوروپا مملکتلرینه کیدردی . روسیه نک بوتون تجارت فیلوسی و حرپی دونانماسی ، ده میر یوللرینک ، فابریقه و اعمالاتخانه لرینک اک بویوک قسمی آذربایجان پترولی ایله حرکت ایدردی و بو کون ده ایدیور . با کو پترولی قارا ده کیز ساحلرینه یالکیز ده میر یول واسطه سیله دکل ، با کودن باطومه قادار تمید ایدیلن پترول بوروسی واسطه سیله ده آقتیلوردی . بو بورو دنیاده کی پترول بورولرینک اک اوزونلرندن صاییلیر : اوزونلغی ۸۴۰ چاغریمدر ، که بونک با کودن بویلايه قادار اولان ۴۳۵ چاغریمی [۱] آذربایجان طوپراغندن کچر . بو بورو روسیه حکومتی طرفندن ۱۸۹۶ سنه سنده باشلانوب ۱۹۰۶ سنه سنده تمام اولمشدر . بونی یاپارکن سنوی ۶۰ میلیون بود پترول آقیمق کوز اوکنده طوتولمش ایسه ده ، ۱۹۰۵ - ۱۹۱۴ سنه لرنده سنوی آنجاق ۲۲ میلیون بود آقتلمشدر ،

[۱] بر چاغرم = ۱۰۰۶۷ کیلو متره په معادلدر .

چونکه اوندن فضله آقیتایه احتیاج حس ایدله مشدر. بو بوروجربدن اول حکومته هر بر بود لامباغاندن ۱۲ کاپک واردات وریوردی، که بر سنه ده آقیتلان ۲۲ میلیون بود غازدن ۲۸۶۰۰۰۰ روبله اولویور. بونک ۱۴۸۰۰۰۰ روبله سی آذربایجان حصه سنه، ۱۳۸۰۰۰۰ روبله سی کورجستان حصه سنه دوشویور.

انقلابدن اول حاجی زین العابدین تقی زاده، موسی تقی زاده، شمسی اسدالله کئی ای کنیش مقیاسده پترول استحصالی ایله اوغراشان تورکلر واردی.

آذربایجانده ایچه زنکین باقر، ده میر و طوز معدنلری موجوددر، که بونلر مملکت ایچون غایت مهم واردات قاینالرینی تشکیل ایدرلر. عمارتده قوللانیلان طاش باشلیجه باکو جوارنده بولونور. آذر بایجانده باشقه بر چوق معدنلر و طاش کومور معدنی دخی بولوندیغی محقق ایسه ده، اونلردن ده لایقيله استفاده ایدلیور. بوندن ماعدا اوراده متنوع معدن صولری و شفالی چامورلرده موجوددر.

اوت، بو تورک مملکتی پک زنکیندر. زنکین اولدیغیچون جهان امپه رپالستلرینک حرص و اشتها سی کندینه جلب ایتکده در.

قاراصری بوللری - ۱۹۱۸ سنه سنده بوتون آذربایجانده کی شوسه یوللری ۱۲۴۳ چاغرمندن عبارتدی. ده میر یوللر یاپلمازدن اول بو طاش یوللر بویوک سیاسی و اقتصادی اهمیتی حاضردیلر. بو کونده بوتون آذربایجانک ده میر یوللری ۸۵۰ چاغرمدر، که همان ۸۹۹ کیلومتره دیمکدر. ۱۹۲۰ سنه سنک ۲ کانون نانی ابتداسنه دوغری بو یوللرده ۳۰۰ لوقوموتیف، ۴۰۰ یولجی واغونی، ۲۳۰۰ یوک و واغونی، ۲۰۰۰ آچیق واغون، ۱۶۰۰ صارنیج و واغون ایش کورویوردی. آذربایجانک باشلیجه صویولی خزر ده کیزیدر. آذربایجانک ساحل قسملرینه، ایران، تورکستان، داغستان و روسیه یه شو ده کیز طریقله کیدوب کلنیر. اپی درین اولان، هیچ بر زمان طوکایان، بویوکلک، تجهیزات و قولایلق جهندن خزر ده کیزنده اشی بولونمایان مکمل باکو لیمانی کندیسنک جوغرافی موقعی ایله روسیه، ایران، تورکستان مال و متاعلرینک

غربی آوروپایه ترانسیت نقطه‌سی و ساده‌جه آذربایجانک دکل ، بوتون قافقاسیانک تجاری مرکزینی تشکیل ایدر . خزر ده کیزنده باشقه امثالی بولونمایان باکو ترسانه لرنده کمیلر ساده تعمیر ایدیلکله قالمیور ، یکیلری ده یاپیلیور . بیوک ترسانه لر ته کنیک جهتدن اییله شدرلسه لر ، اوراده دها بیوک و مکمل کمیلر ده یاپیلایله جکدر . کور نهرینک ده ۵۲۰ چاغرم مسافه‌سی کمیلرک یورومه‌سنه صالحدر . ایلاریده بوسو یولی ده بیوک اهمیتی حائز اولاجقدر .

II

تورکمنستانه جمهوریتی

آذربایجان جمهوریتندن ده کیزله سیاخت ایدرک خزر ده کیزینک شرقی ساحلنه چیقارسه ق تورکمنستان جمهوریتنه آیق باصارز . اورتا آسیاده سوویت حاکمیتی یرله‌شنجه اولجه اوراده اوچ جمهوریت تأسیس ایدلمشدی : تورکستان ، بوخارا و خوارزم جمهوریتلری . ۱۹۲۴ سنه‌سنده بو جمهوریتلر لنو اولوناراق ، اورتا آسیاده متوطن تورک قبیله‌لری عددنجه یکی جمهوریت واولکله میدان کتیرلمشدی ، که شونلردر : تورکمنستان ، اوزبکستان ، تاجکستان جمهوریتلری ، قارا قیرغیز و قارا قالپاق مختاریتلی اولکله‌لری . بو کونلک بز آذربایجانک قارشی یاقاسنده بولونان تورکمنستان جمهوریتنه دائر بر پارچه معلومات ویره جکز .

مردود و افغانی - بو جمهوریت سابق روسیه ایمپراطورلغنک ماورای خزر اولکله‌سی (زاقاسپسکی اوبلاست) عنوانیله معروف تورکمن یوردیله ، سابق بوخارا و خوارزم خانلقاری (جمهوریتلری) نک برر قسمندن تشکیل ایدلمشدر ، که جنوبده ایران و افغان ایله ، غربده اوزبکستان ، شمالده قازاق - قیرغیز جمهوریتله محدوددر . غرب طرفنده ایسه اونی آذربایجان جمهوریتندن خزر ده کیزی آیرر . مرکزی عشق آباد (آصخایاد) شهریدر ، که بو کون سوویتلر لسانده (پولاتوارتسق) تسمیه اولونمقددر . مساحه سطحیه‌سی دها تثبیت ایدیلشمش اولمالیدر ، که بزم استفاده ایتدیکمز سوویت منبعلرنده بیله کوسته رلمیور .

نەۋىسى بىر مىليون مەقدار ئىدە اولوب ، بونلاردن ھان يوزدە دوقسانى توركمنلر ، يوزدە ۸،۶ ى اوربكلر ويوزدە ۴،۵ ى روسلردر. ايرانده واورتا آسياده ياشايان توركمنلر ۹۰۰ بيكي توركمنستان جمهوريتنده بولونيور ديمكدر . معلوم اولديغى وجهله توركمنلر غرب (توركيه) توركلرى و آذرى توركلر كچى ، توركلك اوغوز شعبه سىنه منسوب اولوب ، لسانلرى قديم اوغوز لهجه سنك پك چوق مهم خاصه لرئى زمانمزه قدار محافظه ايله مشدر . توركمن لهجه سى بزم طرفزدن دكل ، بعضى روس عالملى طرفندن تتبع ايدىلشسده ، او لهجه ده عصرى مطبوعات وادبيات انتشار ايتيوردى . اوراده « جمهوريت » قورولونجه توركمن لهجه سييله بر قاج درس كتابلرى طبع اولونمش (مثلاً ع . آپار ، م . كه لى طرفندن ترتيب ايديان « دل ساقليغى » ، « توركمن دليتك غرامما تيكاسى ») ينه مملكيتك مركزى عشق آبادده « توركمنستان ، دايخان ، هامبال » اسملى غزته لر و « توقاق » اسملى مجموعه چيقيور . بونلر على العاده اينفورماسيون و پروپاگاندا ورقه لرى اولمقله برابر توركمن لهجه سييله علاقه دار اولان بورا لسانياتچىلرى و توركياتچىلرى ايچون مهم لسانى وثيقه لردر . باخصوص ، كه بونلر خلق مكالمه لسانه ياقين بر اسلوب ايله يازيليورلر ، كه اصل توركمن خلق شيوه سنى اوكره نك ايچون بونلر توركمن شاعرى مختوم قلى ديوانندن دها زياده يارديم ايدرلر ظننده يم .

كوى اقتصادياتى - جمهوريتك باشليجه واردات منبعى كوى اقتصادياتيدر .
 ۱۹۲۳ - ۱۹۲۴ سنه لرى حسابنه كوره كوى اقتصادياتندن حاصل اولان غير صافى واردات ۳۳ مىليون روبليه بالغ اولمشدر . مىلى وارداتك يوزده ۵۲ سنى چفتجىلك ، يوزده قرق سگىزئى حيوان به سله مه ويريورمش . ۱۹۲۲ سنه سى معلوماتنه كوره بوتون توركمنستانده مجموعى ۱۹۰۶۷۲ چاروا (economie) ۱۲۹۰۰۳۶ باش حيوان و ۱۹۰۲۷۲ ديسه تينا اكيلمش طوپراق بولونمشدر . ۱۹۲۲ سنه سى معلوماتنه كوره ، بوتون توركمنستانده هر بر نه قونومى به ۱۱،۴ باش حيوان و ۱،۷ ديسه تينا طوپراق دوشيوردى .

تورکمنستانک چفتجیلک ایچون یارایان ساحه لری نهرلر ساحلارنده واقعدر. چونکه اقلیمک شرطلرندن ناشی چفتجیلک کاملاً صنعی صولامایه باغلیدر. چفتجیلر عینی زمانده اپی کنیش مقیاسده حیوان بهسله مکلده اشتغال ایدرلر. زیراتارلارده بک یاقین نقطه لرده کنیش اوتلاق قیرلر باشلار. مرغاب نهرینک آشاغی بحرالری حوالیسندن باشقه یرلرده باشلیجه حیوبات (بوغداي، آریا و سائر) یتیشدیریلیر. (پندی) واحه سنده برنج اکیلیر. مرغاب نهرینک آشاغی طرفلری بول مقدارده پاموق یتیشدیریلن ساحه در. (۱۹۲۳ سنه سنده پاموق اکیلن ساحه ۱۸،۲ بیک دیسه تینایه بالغ اولمشدی). باغچه جیلک، اوزوجیلک ایله (عشق آباد، یولوطان حوالیسنده) اهتمامله اشتغال ایدلدیکی کبی، عشق آباد حوالیسنده تمرکز ایدن ایپکجیلکده اوراچه اپی مهم برمکسیدر.

بورالرده باشلیجه قویون (ازجمله قارا کول قویونلری ده) وکچی بسله لرلر. دوه و آت یتشدیرمک ایشی ضعیفدر. ۱۹۲۲ سنه سنده یالکیز اصل تورکمن اولکک سنده بولنان ۵۶۳۷۸ نه قونومیده ۳۴۶۵۹۴ قویون، ۱۳۷۰۹۹ کچی، ۵۵۷۲۹ دوه، ۲۰۰۳۴ آت، ۱۳۴۱۰ اشک و ۸۸۴۱۰ باش طوموز بولونیوردی.

فابریقه صناعتی - بوراده فابریقه صناعتی اورتا آسیانک سائر قسملریته نسبةً خایلی ضعیفدر. حرب عمومیدن اول (مرو) و (چارجوی) حوالیسنده ۲۲۵ پاموق تصفیه ایدن فابریقه بولونیوردی، که سنوی بر میلیون اوچیوز بیک پاموق لینی چیقاریورلردی.

آلتمش دانه بالقجیلک مرکز لری واردی، که بهر سنه بر میلیون اوچیوز بیک بود بالیق اولانیوردی.

۱۹۲۲ - ۱۹۲۳ سنه لرنده آنجاق دورت پاموق تصفیه ایدن فابریقه ایش کورمشدر، که مذکور سنه لریک پاموق موسمنده سکسان یدی بیک بود پاموق لینی چیقارلمشدر. سائر فابریقه لریک فعالیت یوزده ۸۰ - ۹۰ عطالته اوغرامشدی. به مملکتده برچوق بخار دکرمنلری، ده میر یول تعمیر اتخانه لری و ده بولر، برراقی فابریقه سی و بر باتاقلاق قوروتان واردی.

ال ایشلری - حیوان بسله مک مملکتی اولدیغندن دولایی تورکمنستان تا اسکی زمانلاردن بری کندیسنک آل ایشی خالیلری ، کیلیملری ، کچه لری ایله معروفدر . ده میرجیلک ، کر میتجیلک ، دباغت و طوقومه جیلق صنعتلری ده بو مملکتده اپی ایله ریله مشدر .

فائزلی معدنلر - تورکمنستانک فائزلی معدنلری همان همان تماماً (قرا-سنوودسق) حوالیسینده بولونیور . برنجی موقعی طوز معدنلری طوتار، اوراده هم طاش طوز، هم صو طوزی بولونیور . (بالایشیم) ، (ملاقاری) ، (قولی) طوز معدنلرنده هر سه بر بوچوق - ایکی میلیون بود طوز چیقارییلوردی . قارا بوغاز کورفرزنده ساده مطبخ طوزینه دکل ، طبدیه قوللانیلان (غلاوبهر) طوزینه ده تصادف اولونیور. اوراده بو طوزلرک خزینه سی میلیارلرجه بود حساب ایدلمکدهدر . مملکتده سنوی ۱۲ میلیون بود نفت و ۲۵ بیک بود مقداری یر ساقزی (ozocerite) استحصال اولونیور .

کوکورت معدنلری جمهوریتک برچوق یرلرنده موجودسه ده اک جالب دقت اولانی عشیق آباددن ۲۵۰ چاغرم مسافده واقع (بابا خوجا) معدنلریدر . آلچی و آلباتر معدنلری قراسنودوسقدن ۷ کیلومتره مسافده واقعدرلر . (یاغمان) استاسیونی یاقیننده طاش کومور منبعلری بولونیور، که حرب عمومیدن اول اوراده سنوی ۲۰۰ بیک بود کومور چیقارلیوردی . قیر اورمانی (صاقساول) آدیله معروف اورمانلرک مساحه سی تقریباً $9\frac{1}{4}$ میلیون دیسه تینا تشکیل ایدر.

قارا دصر بوللری - تورکمنستانه کچن ده میر یوللرک اوزونلغی ۱۳۷۱ چاغرمدن عبارتدر . بونی اورتا آسیا خطنک ۷۰۷۷ کیلومتره دن عبارت اولان قراسنودسق - قاراب قسمی ، بو باش یولدن آیریلان و ۳۷۱ چاغرمدن عبارت اولان کوشکی خطی تشکیل ایدر . تورکمنستانک صو یوللری ده ایجه مهمدر . آمو دریانک سیر سفائنه صالح اولان اک مهم قسمی بو جمهوریت طویراغندن کچهر . برچوق ده کیز خطلری اونی آذربایجان، روسیه ، قیرغیز - قازاق جمهوریتلریله و ایرانله باغلار .

تورکمنستاندن روسیه: حیوان محصولات، حیوانلر، بالیق، پاموق وقورو
میوه اخراج ایدیلیر. روسیه دن تورکمنستانه: ایسه حبوبات، اودون، آغاج
مالزملری، آرشین مالی، شکر، مسکرات، جام، ده میر و باقر اشیا، کبریت
ایپلک و سائر ادخال اولونور. بو مملکتک داخلی صولری آزدر. آمودریادن
صوگراک مهمنهری (مرغاب) در. (آترک) ایرماغی تورکمنستانی ایراندن آیران
سرحددر. قراسنوو دسق کورفزینک مدخلنده بولونان وتورکمنستانه عائد اولان
اک بویوک آطه لرک بری پترول اوجاقلرینی احتوا ایدن (چهله کن) آطه سی، دیکری ده
(آیdaq) آطه سیدر.

عبداللہ بطل

بک داغلری

باشی چورهلی قادین باقراجنی بیراقدی ،
مور داغلرک آردنده باتان کونشه باقدی :

کوکله آل آله ویرمعی اورده قارلی داغلر وار ،
دیو کبی کورونیور تا اوزاقدن بو داغلر .

بک داغلری دیورلر ، بو قارشى تپه لره ،
نه باشی بزه یاقین ، نه اتکلری یرہ .

انسانلردن اوستونم دییه ن پر دوروشی وار ،
بویله کوکلره یاقین بیلم بو داغ نه آرار ؟ ..

ای یوجه داغ ، قارلی داغ برینه وورولدکی ؟ ..
بویله بزلردن اوزاق سوکیلکی بولدکی ؟ ..

ارطغرل امین